

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΠΑΤΣΗΣ

Bitcoin και Πράσινα Ανθρώπια

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΑΡΙΟΛΗΣ

Σειρά Δημοσιεύσεων Οικονομικού Τμήματος
Αρ. 72

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2019

Bitcoin και Πράσινα Ανθρωπάκια*

Θεόδωρος Μαριόλης

Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας, Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης, Πάντειο Πανεπιστήμιο, *Study Group on Sraffian Economics*, και Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών Δημήτρης Μπάτσης

1. Οικονομική Κρίση και Παράλληλο Νόμισμα

Από τότε που ξέσπασε η λεγομένη Ελληνική Κρίση ή Κρίση των Ευρωζωνικών Οικονομιών του «Νότου», προτείνεται, από διάφορες πλευρές, η εισαγωγή «Παραλλήλου (ή Δευτέρου) Νομίσματος» σε αυτές τις οικονομίες.

Επίσης, όχι σπάνια και κατά τρόπο συγκεχυμένο, αυτή η πρόταση αναμειγνύεται με διάφορες άλλες θεωρήσεις – όπως, για παράδειγμα, με εκείνες περί «Κοινωνικής & Αλληλέγγυας Οικονομίας» ή και «Απο-Ανάπτυξης». Στην πραγματικότητα, ωστόσο, πρόκειται για λογικώς **ασύναπτες** μεταξύ τους θεματικές: Η μία ούτε προϋποθέτει ούτε συνεπάγεται την άλλη.

Όπως και να έχουν τα πράγματα, μία από τις πιο διαυγείς διατυπώσεις της πρότασης περί εισαγωγής «παραλλήλου νομίσματος» στην ελληνική οικονομία, εντοπίζεται σε άρθρο του Καθηγητή Οικονομικών Claude Hillinger (2015). Συγκεκριμένα, αυτή η διατύπωση έχει ως εξής:

- Έκδοση, από την ελληνική κυβέρνηση, νέου νομίσματος, της «**παραλλήλης δραχμής**», σε ισοτιμία 1:1 ως προς το ευρώ.
- Η «παραλλήλη δραχμή» θα χρησιμοποιείται μόνο για:
 - (i) **εγχώριες πληρωμές-εισπράξεις**, τόσο στο δημόσιο τομέα (μισθοί, συντάξεις, φόροι κ.λπ.) όσο και στον ιδιωτικό τομέα, και
 - (ii) **χρηματοδότηση κρατικών δαπανών**.

- Οι τράπεζες δεν θα είναι υποχρεωμένες να ανταλλάσσουν ευρώ με «παραλλήλη δραχμή».
- Η «παραλλήλη δραχμή» δεν θα χρησιμοποιείται για τραπεζικό δανεισμό, ούτως ώστε «να μην προκληθεί πρόσθετη αστάθεια λόγω της πιθανής μη εξυπηρέτησης των δανείων σε [«παραλλήλες»] δραχμές» (Hillinger, 2015, p. 162).
- Η κύρια **συμβολή** της «παραλλήλης δραχμής» έγκειται στο ότι αυτή θα καταστήσει δυνατή τη – χωρίς κόστος και περιορισμούς – χρηματοδότηση κρατικών δαπανών: Η ελληνική κυβέρνηση θα δημιουργεί κατά βούληση «παραλλήλες δραχμές», δηλαδή θα «κόβει χρήμα» υπό μορφή «παραλλήλης δραχμής», με τις οποίες θα χρηματοδοτεί τις δαπάνες που θα επιλέξει να κάνει. Έτσι, θα τονωθεί η ενεργός ζήτηση και, συνεπώς, θα δημιουργηθούν σημαντικές προϋποθέσεις για την επανεκκίνηση της αναπτυξιακής διαδικασίας.
- Τελικά, αυτό το μοντέλο θα μπορούσε να επεκταθεί σε **όλες τις χώρες της Ευρωζώνης**:

Βάσει της πρότασής μου, η ελληνική κυβέρνηση θα μπορούσε γρήγορα και πολύ ουσιαστικά να αυξήσει την εγχώρια ζήτηση, κάτι που αποτελούσε μία από τις βασικές προεκλογικές της υποσχέσεις, και θα το έκανε χωρίς να χρειάζεται καμιά συμφωνία εκ μέρους κάποιας εξωτερικής Αρχής. Μπορώ να διακρίνω περαιτέρω μακροπρόθεσμα οφέλη από ένα τέτοιο σύστημα, όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά για όλες τις χώρες της Ευρωζώνης. Η δημιουργία του ευρώ ήταν λάθος, αλλά η εγκατάλειψή του σήμερα θα είχε μεγάλο κόστος τόσο στο πραγματικό όσο και στο ψυχολογικό επίπεδο.¹ Με την πρότασή μου, το ευρώ θα μπορούσε να διατηρηθεί, ενώ ταυτόχρονα θα δινόταν στις μεμονωμένες χώρες η δυνατότητα μιας

¹ Ο συγγραφέας **δεν αποδεικνύει** ούτε το ένα («το ευρώ ήταν λάθος») ούτε το άλλο («πραγματικό και ψυχολογικό κόστος από την εγκατάλειψη του ευρώ»). Κατά εντυπωσιακό τρόπο, θα λέγαμε, το ίδιο ισχύει και για **όλους** όσοι διατυπώνουν παρόμοιες προτάσεις, δηλαδή περί «παραλλήλου νομίσματος».

* Βασίζεται στο Μαριόλης (2017, Παράρτημα V).

ευέλικτης αντι-κυκλικής δημοσιονομικής πολιτικής, μία δυνατότητα που τώρα τη στερούνται. (Hillinger, 2015, p. 162)

Οι **απορίες** που δημιουργούνται για το εν λόγω μοντέλο είναι:

- (i). Απλούστατο, ανέξοδο και αποτελεσματικό ή, μήπως, ανυπόστατο;
- (ii). Γιατί να επεκταθεί σε όλες τις χώρες της Ευρωζώνης, αφού υπάρχουν χώρες, οι οποίες όχι μόνο δεν αντιμετωπίζουν, ως σύνολα, τα ανυπέρβλητα προβλήματα, τα οποία αντιμετωπίζει ο «Ευρώ-Νότος», αλλά και έχουν ωφεληθεί (και θα ωφελούνται) από τη δημιουργία του ευρώ;

2. Αριστοφανικοί Βάτραχοι; Χειρότερα!

Ακόμα και εάν αγνοήσουμε το καταρχάς πρώτο ζήτημα, το οποίο συνήθως προκύπτει κατά την «παράλληλη» κυκλοφορία νομισμάτων, δηλαδή ότι «**το κακό χρήμα εκτοπίζει το καλό**», ζήτημα γνωστό ως «**Νόμος των Αριστοφάνη-Gresham**», παραμένουν τα εξής:

- Εάν η «παράλληλη δραχμή» αποκτήσει αξιοπιστία, ως μέσο συναλλαγών, και εάν, επιπλέον, η ισοτιμία της ως προς το ευρώ παραμένει σταθερή, τότε θα είναι ως εάν να υφίσταται ένα, και **μοναδικό**, νόμισμα, δηλαδή το ευρώ, και όχι δύο νομίσματα, δηλαδή το ευρώ και η «παράλληλη δραχμή».
- Ταυτοχρόνως, ποσοστό της συνολικά κυκλοφορούσας ποσότητας αυτού του μοναδικού νομίσματος όχι μόνο θα ρυθμίζεται από τις ελληνικές αρχές, αλλά και θα χρησιμοποιείται από αυτές (και) για τη χρηματοδότηση δημοσίων δαπανών. Αυτά, όμως, **αντιβαίνουν στις διατάξεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης-Ευρωζώνης**.
- Το τελικό συμπέρασμα είναι, λοιπόν, ότι: Η ως άνω πρόταση είναι **αντιφατική**. Διότι, εάν η εισαγωγή του παράλληλου νομίσματος αποδειχθεί **λειτουργική**, τότε θα είναι **έκνομη**, ενώ εάν

αποδειχθεί **μη-λειτουργική**, τότε θα έχει μόνο **αρνητικές** επιπτώσεις.

- Σε κάθε περίπτωση, η εισαγωγή «παράλληλης δραχμής» δεν θα διόρθωνε τα θεμελιώδη προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, αλλά θα τα **ενέτεινε**. Αυτά τα προβλήματα είναι:

- (i). Η **διεθνική ανταγωνιστικότητα**.
- (ii). Οι «**διαρροές**» («**leakages**») ενεργού ζητήσεως προς το εξωτερικό της ελληνικής οικονομίας. Ιδίως, μάλιστα, οι «διαρροές» του **βιομηχανικού** τομέα της, οι οποίες είναι οι πλέον μεγάλες, τόσο σε εθνικούς όσο και σε Ευρωζωνικούς όρους.²

Για παράδειγμα, από τον υπολογισμό των «**πολλαπλασιαστών ζήτησης**» της ελληνικής οικονομίας συνάγεται ότι: Για κάθε 1 ευρώ αύξησης των ελληνικών μη-μισθολογικών κρατικών δαπανών ή και επενδύσεων ή και εξαγωγών για τα εμπορεύματα, τα οποία παράγει ο ελληνικός βιομηχανικός τομέας, το **ελληνικό ΑΕΠ** δύναται να αυξηθεί **μόνο** κατά 0.57 με 0.74 ευρώ, ενώ οι **συνολικές εισαγωγές** της ελληνικής οικονομίας θα αυξηθούν **σημαντικά** και, συγκεκριμένα, κατά 0.58 με 0.70 ευρώ.³

3. Τα Ζητούμενα και το Υπερ-Πρόβλημα

Όστε, τα **κρίσιμα ζητούμενα**, για την Ελλάδα, δεν είναι ούτε να αυξηθεί η ενεργός ζήτηση των κατοίκων της ούτε – απλώς και μόνο – να αυξηθεί η ενεργός ζήτηση για τα εμπορεύματα, τα οποία παράγονται εντός των ορίων της ελληνικής επικράτειας. Είναι:

² Η συμμετοχή της πατρίδας μας στην ΕΟΚ, στην Ευρωπαϊκή Ένωση και, τελικά, στην Ευρωζώνη διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην πρωτόγνωρη διόγκωση και, ταυτοχρόνως, εκβάθυνση αυτών των θεμελιωδών προβλημάτων. Έτσι, το Νοέμβριο του 1999, είχα υποστηρίξει ότι, εάν η Ελλάδα συμμετάσχει στην Ευρωζώνη, τότε θα τεθεί, γρήγορα ή αργότερα, υπό την κηδεμονία (και) του ΔΝΤ (βλέπε Μαριόλης, 1999 – αναδημοσιεύτηκε, με ορισμένες βιβλιογραφικές ενημερώσεις και διευκρινίσεις, (και) στο Μαριόλης, 2011, σσ. 11-27).

³ Βλέπε Μαριόλης (2017, σσ. 47- 58), Mariolis and Soklis (2018), Mariolis *et al.* (2018).

- Αφενός, να **αυξηθεί το ύψος εκροής** των εμπορευμάτων, τα οποία παράγονται εντός των ορίων της ελληνικής επικράτειας.
- Αφετέρου, να **μειωθούν οι συνολικές εισαγωγές** (τόσο σε μέσα παραγωγής όσο και σε μέσα κατανάλωσης), οι οποίες απαιτούνται για να επιτευχθεί η προαναφερθείσα αύξηση εκροής.

Το κατά σειρά πρώτο από αυτά τα ζητούμενα καταρχάς προϋποθέτει την άσκηση **κλαδικά στοχευμένης πολιτικής διαχείρισης της ενεργού ζήτησης**, η οποία περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, ανακατανομές κρατικών δαπανών (και όχι, γενικά και αόριστα, αυξήσεις κρατικών ή άλλων δαπανών).

Το κατά σειρά δεύτερο από αυτά τα ζητούμενα καταρχάς προϋποθέτει την άσκηση **βιομηχανικής πολιτικής** με στόχο τον – κατά το δυνατό – ταχύ περιορισμό των κύριων «διαρροών» ενεργού ζήτησης προς το εξωτερικό.

Και το υπερ-πρόβλημα είναι ότι αυτές οι πολιτικές **δεν είναι δυνατό να ασκηθούν εντός της Ευρωζώνης ή, έστω, της Ευρωπαϊκής Ένωσης** (αναλυτικά, βλέπε Μαριόλης, 2017, Μέρος III).

4. Παραλλαγή: Νόμισμα Έκτακτης Ανάγκης

Παραλλαγή της ως άνω πρότασης έχει διατυπωθεί, παλαιότερα, από τον Καθηγητή Συστημάτων Ελέγχου και Κυβερνητικής Trond Andresen (2010, 2012).

Η κύρια διαφορά είναι ότι το «παράλληλο νόμισμα» ή «Νόμισμα Έκτακτης Ανάγκης», όπως το αποκαλεί ο Andresen, θα είναι μόνο **ηλεκτρονικό**, και θα τίθεται σε κυκλοφορία μέσω αντιστοίχου συστήματος σύνδεσης εγχώριας Κεντρικής Τράπεζας-κινητών τηλεφώνων/SMS.

Ταυτοχρόνως, ο Andresen τονίζει τα πλεονεκτήματα αυτού του νομίσματος αναφορικά με την αντιμετώπιση της **παραοικονομίας και φοροδιαφυγής**. Ωστόσο, αυτό είναι **άσχετο** με το κεντρικό ζήτημα της εν λόγω πρότασης. Διότι δεν προϋπο-

θέτει την εισαγωγή «παράλληλου νομίσματος» αλλά μόνο την αναφερθείσα ηλεκτρονική δικτύωση.

Η πιο πρόσφατη διατύπωση αυτής της πρότασης θέτει και το ζήτημα της «μετάβασης στο εθνικό νόμισμα», ως εξής:

[Το Νόμισμα Έκτακτης Ανάγκης] επιτρέπει μία σταδιακή και ελεγχόμενη μετάβαση στο εθνικό νόμισμα, εάν αυτή καταστεί επιθυμητή. Δίνει στην Εθνοσυνέλευση μίας ευρισκόμενης σε κρίση χώρας την ελευθερία να μελετήσει προσεκτικά και να υλοποιήσει μία τόσο σοβαρή απόφαση, σε οποιαδήποτε επιλεγείσα χρονική στιγμή, καθώς επίσης και να την βασίσει στην εμπειρία του πώς δούλεψαν η οικονομία και το παράλληλο νόμισμα. (Andresen, 2012, p. 17)

Αλλά και το ζήτημα της μετάβασης στο εθνικό νόμισμα είναι **άσχετο** με εκείνο του «παράλληλου νομίσματος» (ηλεκτρονικού ή μη).⁴

5. Ζωγραφιστά Ανθρωπάκια: Ντεμοντέ ή Ψηφιακά;

5.1. Μυστήριο και κοινές απάτες

Κάθε άλλο παρά είναι σαφές «πώς και γιατί» όλη αυτή η συζήτηση, περί «παράλληλων νομισμάτων», επιμόνως συνδυάζεται, από ορισμένους άλλους/ες, με εκείνη περί **ιδιωτικού** «ψηφιακού χρήματος ή, μάλλον, κρυπτο-χρήματος», τύπου «*Bitcoin*».

Καταρχάς, θα πρέπει να αναφερθούν τα ακόλουθα:

- Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, δηλαδή αρκετά πριν από τη – πιθανά εξ Ιαπωνίας – δημιουργία του *Bitcoin*, τον Ιανουάριο του 2009, της οποίας οι συνθήκες δεν είναι, έως σήμερα, γνωστές (**γιατί;**), έχουν υπάρξει τουλάχιστον τέσσερις εκδοχές ιδιωτικού ψηφιακού χρήματος. Τριών εξ των η τύχη αγνοείται.

⁴ Οι θέσεις μου για το πώς θα μπορούσε να δρομολογηθεί η μετάβαση της Ελλάδας στο εθνικό νόμισμα εκτίθενται στο Μαριόλης (2017, σσ. 93-100).

- Μία από τις «Καλές και Αγαθές Ιδέες», οι οποίες εμπνέουν την ανάπτυξη αυτού του είδους χρήματος είναι η **φοροδιαφυγή**. Από την άλλη πλευρά, ακολουθούν διάφοροι ηδονιστικοί-βουκολικοί οραματισμοί, οι οποίοι ανάγονται, εν μέρει, στον Ατομικιστικό Αναρχισμό (τύπου Max Stirner)⁵ και, κατά τα λοιπά, στην Αυστριακή Οικονομική Θεωρία. Έτσι, συνειδητά ή όχι, μάλλον υπάγονται, σε τελική ανάλυση, στη λεγομένη Θεωρία του Αναρχο-καπιταλισμού (*Anarcho-capitalism*).
- Πάντως, η τύχη του νομίσματος «*Enten*», το οποίο λανσαρίστηκε, το έτος 2004, από τη γιαπωνέζικη εταιρεία *Ladies & Gentlemen*, κρίθηκε, τελικά, στις αίθουσες των δικαστηρίων. Μετά τη σύλληψή του από τις Διοικητικές Αρχές, το Φεβρουάριο του 2009, ο Πρόεδρος της εν λόγω εταιρείας, κ. Kazutsugi Nami, δήλωνε ότι: «Λόγω της οικονομικής κρίσης, οι χώρες θα υιοθετήσουν το *Enten* εντός τριών ετών.».

5.2. Τι (δεν) είναι Χρήμα

Εάν κάποια/ος ζωγραφίζει, σε χαρτί ή σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, x «Ανθρωπάκια» ανά έτος, και κατορθώνει να πουλάει το κάθε ένα από αυτά προς p νομισματικές μονάδες, τότε συμβάλλει στο ονομαστικό ΑΕΠ κατά: p [επί] x νομισματικές μονάδες.

Εάν, επιπλέον, κάποιοι άλλοι τα αποθηκεύουν και κατορθώνουν να τα μεταπωλούν, τότε δημιουργείται και μία δευτερογενής αγορά, ενώ όλες αυτές οι πράξεις προβλέπονται και, έτσι, ρυθμίζονται από **ήδη** υφιστάμενους νόμους και διατάξεις.

Πάντως, η Λογική λέει ότι το «Ανθρωπάκι» πολύ δύσκολα θα κατορθώσει να καθιερωθεί σε μέσο:

- (i). Μέτρησης των Αξιών.
- (ii). Κυκλοφορίας.
- (iii). Πληρωμής.

(iv). Συσσώρευσης Πλούτου ή, αλλιώς, «Θησαυρισμού».

Έτσι, το «Ανθρωπάκι» ενέχει απειροελάχιστες πιθανότητες να αποκτήσει τις λειτουργίες **Χρήματος**.

Ωστε, το «Ανθρωπάκι» είναι, και – πιθανότατα – θα παραμείνει, «υλικό» (χάρτινο) ή, αντιστοίχως, «άυλο» (ψηφιακό) **εμπόρευμα και όχι χρήμα**.

Ακόμα, όμως, και εάν συμβεί το αντίθετο, συνεπεία διεθνικής οξείας παρακρούσεως (δεν υπάρχει άλλος τρόπος!), για να μεταστοιχειωθεί το «Ανθρωπάκι» σε χρήμα της ίδιας τάξης με π.χ. τα δολάρια (ή τα ρούβλια ή τις – πρώην – ελληνικές δραχμές), θα πρέπει **επιπλέον** να εκδίδεται, διά Νόμου, από το Κράτος ή από την Κεντρική Τράπεζα βάσει συμβάσεως μεταξύ αυτής και του Κράτους (ή Κρατών). Αυτή δε η αρμοδιότητα έκδοσης νομίσματος ή, αλλιώς, Εκδοτικό Προνόμιο (*Jus Cudendae Monetae*) είναι συνυφασμένη με εκείνη της Άσκησης Νομισματικής Πολιτικής.

Για παράδειγμα, το **Άρθρο 128 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης** ορίζει ότι:

1. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπει την έκδοση τραπεζογραμματίων σε ευρώ μέσα στην Ένωση. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες μπορούν να εκδίδουν τέτοια τραπεζογραμμάτια. Τα τραπεζογραμμάτια που εκδίδονται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες είναι τα μόνα τραπεζογραμμάτια που αποτελούν νόμιμο χρήμα μέσα στην Ένωση.
2. Τα κράτη μέλη μπορούν να εκδίδουν κέρματα σε ευρώ, η ποσότητα των οποίων τελεί υπό την έγκριση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Το Συμβούλιο, προτάσσει της Επιτροπής και μετά από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, μπορεί να θεσπίζει μέτρα για την εναρμόνιση της ονομαστικής αξίας και των τεχνικών προδιαγραφών όλων των κερμάτων που πρόκειται να κυκλοφορήσουν, στο βαθμό

⁵ Βλέπε Πλεχάνωφ ([1895] χ.χ., σσ. 25-41).

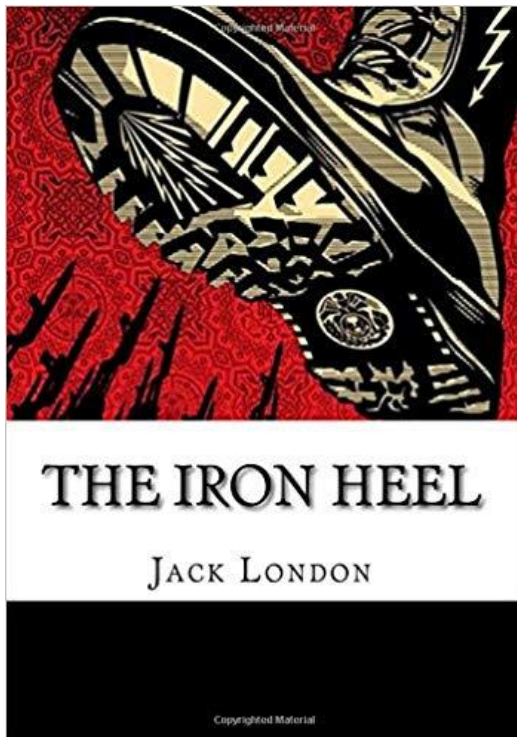
που είναι απαραίτητο για την ομαλή κυκλοφορία τους μέσα στην Ένωση.

6. Το Σιδερένιο Τακούνι

Ωστε, προχωρώντας με οδηγό το – ψηφιακό ή μη – «Ανθρωπάκι», και διερχόμενοι διαφόρων, κατά τη φαντασία μας, Ίδανικών Πολιτειών, επιστρέφουμε, αναπόφευκτα, στο σημείο από το οποίο εκκινήσαμε: Στο «ταπεινό» Ευρώ, το οποίο είναι, όμως, οπωσδήποτε **σιδερένιο**, για τους μισθωτούς εργαζομένους, τους μικρούς και μεσαίους επιχειρηματίες, τη νεολαία και τους συνταξιούχους, καθώς και για **ορισμένες** χώρες, στο σύνολό τους, δηλαδή, για εκείνες, συγκεκριμένα, του «Ευρώ-

Νότου» (με πρώτη την Ελλάδα). Άλλα και θα παραμείνει κατ' ανάγκη τέτοιο, δηλαδή σιδερένιο, ακόμα και εάν κάποτε μετατραπεί σε πλήρως ψηφιακό.

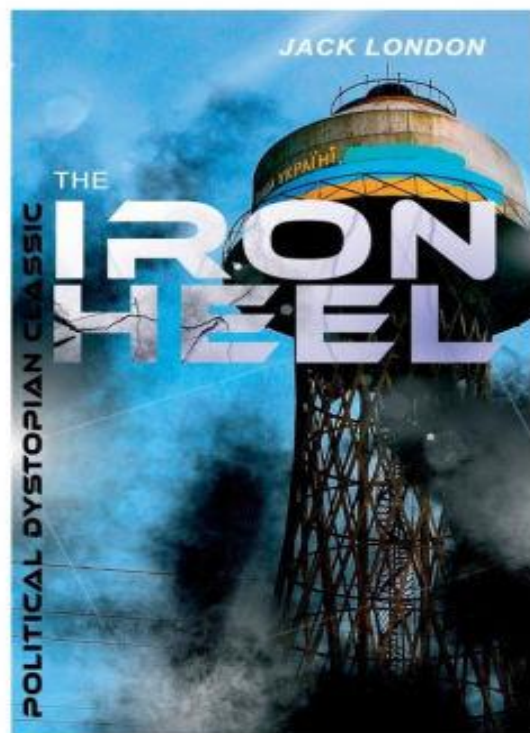
Η μόνη διαφορά είναι ότι κατέστη, έτσι, σαφέστερο το βαθύτερο «πώς και γιατί» της διαρκούς ανάμειξης διαφόρων, ετερογενών μεταξύ τους, συζητήσεων και θεματικών. Σε κάθε περίπτωση, στην Ελλάδα διαθέτουμε και τα μετά το έτος 2015 **γεγονότα**, τα οποία απέδειξαν πού οδηγούν οι «Δημιουργικές Ασάφειες», τουτέστιν οι Αλχημείες.

Αναφορές

Ελληνόγλωσσες

- Μαριόλης, Θ. (1999) Ο Νέος Διεθνής Καταμερισμός Εργασίας, *Τετράδια της Οικονομίας*, Ένθετο της εφημερίδας *Ημερησία*, 27-28.11.1999.
- Μαριόλης, Θ. (2011) *Ελλάδα, Ευρωπαϊκή Ένωση και Οικονομική Κρίση*, Αθήνα, Ματταρα.
- Μαριόλης, Θ. (2017) *Ένα Πρόγραμμα Νέας Οικονομικής Πολιτικής για την Ελλάδα*, Αθήνα, Κοροντζής.

Πλεχάνωφ, Γ. ([1895] χ.χ.) *Αναρχισμός και Σοσιαλισμός*, Αθήνα, Αναγνωστίδης.

Ξενόγλωσσες

- Andresen, T. (2010) What if the Irish, Baltics, Spaniards, Greeks did this?: High-tech parallel monetary system for the underdogs, Proceedings of the 9th Society of Heterodox Economists Conference, UNSW, Sydney, 6-7 December 2010.
http://www.itk.ntnu.no/ansatte/Andresen_T_rond/econ/greece-etc-2.pdf (ανακτήθηκε στις 17 Μαρτίου 2019).

- Andresen, T. (2012) A parallel emergency currency via the mobile phone network, in: *Die Parallelwährung: Optionen, Chancen, Risiken*, Berlin, Bundesverband mittelständische Wirtschaft.
http://www.itk.ntnu.no/ansatte/Andresen_T_rond/articles/sammelpublikation_parallelw%C3%A4hrung (ανακτήθηκε στις 17 Μαρτίου 2019).
- Hillinger, C. (2015) From TEXIT to GREXIT? – Quo vadis hellas?, *Real-World Economics Review*, 70, pp. 161-163.
- Mariolis, T. and Soklis, G. (2018) The static Sraffian multiplier for the Greek economy: Evidence from the supply and use table for the year 2010, *Review of Keynesian Economics*, 6 (1), pp. 114-147.
- Mariolis, T., Ntemiroglou, N. and Soklis, G. (2018) The static demand multipliers in a joint production framework: Comparative findings for the Greek, Spanish and Eurozone economies, *Journal of Economic Structures*, 7: 18.
<https://doi.org/10.1186/s40008-018-0116-0> (ανακτήθηκε στις 17 Μαρτίου 2019).